

VLAAMSE OVERHEID

Cultuur, Jeugd, Sport en Media

[2013/200255]

24 DECEMBER 2012. — Ministerieel besluit betreffende de voorlopige opname van roerende goederen in de lijst van het roerend cultureel erfgoed van de Vlaamse Gemeenschap

Bij besluit van de Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur van 24 december 2012 betreffende de voorlopige opname van roerende goederen in de lijst in de lijst van het roerend cultureel erfgoed van de Vlaamse Gemeenschap wordt bepaald :

Enig artikel. De volgende roerende goederen worden als voorlopige maatregel opgenomen in de lijst van het roerend cultureel erfgoed van de Vlaamse Gemeenschap in hoofdafdeling, 1 individuele voorwerpen; afdeling 3, cultuurhistorisch erfgoed :

1°	a)	korte beschrijving :	Gerard Mercator, aardglobe en hemelglobe aardglobe (1541): globe met afbeelding van de toenmalig gekende wereld met meridianen, parrallelen en kompaslijnen. afmetingen : hoogte 56 cm, breedte 53 cm, diameter 41,5 cm, omtrek 130 cm. papier, gips, koper, hout. inv.nr. SN.W. 3990; hemelglobe (1551) : globe met afbeelding van het heelal met twaalf tekens van de dierenriem, drieëntwintig sterrenbeelden in het noordelijk halfrond en zestien in het zuidelijk, afmetingen : hoogte 54 cm, breedte 53 cm, diameter 41,5 cm, omtrek 130 cm, papier, gips, koper, hout, inv.nr. SN.W. 3989;
	b)	motivatie :	dit paar globes (aardglobe - hemelglobe) is zeer zeldzaam. Het is niet precies bekend hoeveel paren er nog wereldwijd bewaard zijn : meestal heeft men het over zestien paren, maar sommige lokalisatiegegevens zijn zeer oud en er werd niet steeds voldoende onderzocht of het om originele globes gaat dan wel om negentiende-eeuwse facsimilés. Van deze twee globes is zeker geweten dat ze origineel zijn; het zijn de enige gemonteerde exemplaren in België en ze behoren tot de oudste globes bewaard in ons land. De globes werden vervaardigd door Gerard Mercator in het midden van de zestiende eeuw. Deze befaamde cartograaf was niet de eerste om globes te vervaardigen in de Zuidelijke Nederlanden : deze eer viel toe aan Franciscus Monachus (cartograaf) in samenwerking met Gaspard Van der Heyden (graveur), Maarten De Keyser (drukker) en Roeland Bollaert (uitgever) in 1526/1527. Van deze aardglobe zijn geen exemplaren bewaard. Hierna wendde Roeland Bollaert zich tot Gemma Frisius (wiskundige en cartograaf) en (opnieuw) Gaspard van der Heyden om nieuwere globes te vervaardigen. Van hun eerste set aardglobes en hemelglobes (1529/1530) zijn opnieuw geen exemplaren bewaard. Wel is telkens één exemplaar bewaard in het buitenland van de tweede set aardglobes en hemelglobes (1536/1537) die via dezelfde equipe tot stand kwam, aangevuld met Frisius' jonge leerling, namelijk Gerard Mercator. Vrij snel na zijn eerste ervaringen met het vervaardigen van globes, begon Gerard Mercator eigen globes te maken. De aardglobe van 1541 werd gekenmerkt door diverse geografische correcties en druktechnische verbeteringen. De belangrijkste innovatie was evenwel de toevoeging van loxodromen, die voordien reeds gekend waren op portulaankaarten, maar nog nooit op gedrukte globes geïntegreerd waren. Tien jaar na de vervaardiging van de aardglobe, realiseerde Gerard Mercator eveneens een hemelglobe. Druktechnisch was deze van dezelfde kwaliteit als de aardglobe; inhoudelijk was dit werk minder vernieuwend. De beide globes werden meestal als paar besteld. Omwille van hun precisie en artistieke kwaliteit genoten zij onmiddellijk een groot succes. Uit de correspondentie van Mercator blijkt dat hij de productie ervan nauwelijks kon bijhouden. Dat de cartograaf Gerard Mercator nog steeds een belangrijke rol speelt in het collectieve geheugen bewijst zijn achtste plaats in de Vlaamse editie van "De Grootste Belg" (2005) en de talrijke vieringen die georganiseerd werden ter gelegenheid van zijn 400e sterfdag en 500e verjaardag. De twee globes die hier besproken worden zijn uitzonderlijk fraai ingekleurd en zeer gaaf bewaard. In 1994 werden ze deskundig gerestaureerd en geconsolideerd;
	c)	eigendomssituatie :	privébezit;

2°	a)	korte beschrijving :	Franciscus Haraeus (1555-1631), aardglobe (1615/1617), 12 segmenten niet gemonteerd, op twee bladen gedrukt, een derde blad bevat de bijhorende ringen en teksten, imitatie op kleiner formaat van de aardglobebekleding van Gerard Mercator van 1541, papier, kopergravure, afmetingen : hoogte 34,5 cm, breedte 102 cm;
	b)	motivatie :	van de theoloog Franciscus Haraeus (1555-1631) zijn slechts twee in plano aardglobes bewaard : één daterend uit 1614 en bewaard in de State Library of New South Wales te Sydney en het hier besproken exemplaar daterend uit 1615/1617. Beide in plano aardglobes zijn uniek. De twee aardglobes van Franciscus Haraeus zijn thematische globes. Op de werelddollen worden de woonplaatsen van de christenen (met een kruis), van de islamieten (met een halve maan op een stok) en van de heidenen (met een werpspies) weergegeven. Franciscus Haraeus was aldus de eerste die een thematisch element op een globe afbeeldde en één van de eersten die een godsdienstenkaart van de wereld samenstelde. Het hier besproken document is gaaf bewaard en niet-ingekleurd. De globe is opgedragen aan de beste, hoogste en eeuwige God (...). Voor zover bekend is dit de enige globe of kaart die aan God is opgedragen, gewoonlijk droeg men zijn werk op aan een vorst, een bestuurscollege of een mecenas. In navolging van Gerard Mercator werden op de globe van 1615/1617 loxodromen getekend. Ook de compositie van de segmenten (een breedte van 30 graden elk en slechts tot 70 graden noorder- of zuiderlengte) aangevuld met twee poolcirkels is geheel in lijn met de werkwijze van Mercator. Hierbij sloot Franciscus Haraeus zich aan bij de ondertussen gebruikelijke werkwijze. Voor zijn eerste globe had hij het niet nodig geacht om de loxodromen weer te geven en had hij een geheel andere techniek gebruikt om de werelddol in segmenten op te delen;
	c)	eigendomssituatie :	privébezit;
3°	a)	korte beschrijving :	I.A.T.O.-atlas (16 ^{de} eeuw), ook Lafreri-atlas genoemd naar Antonio Lafreri omdat deze dergelijke kaartenbundels produceerde in Rome in die tijd. set van 93 niet ingekleurde kaarten, plattegronden en historische scènes en vier pagina's tekst, in het totaal 97 bladen; verschillende uitgevers; kopergravure op papier; verschillende afmetingen, niet ingebonden, Inv. 408;
	b)	motivatie :	Lafreri of I.A.T.O.-atlassen (= Italian Atlas To Order) zijn per definitie uniek daar ze samengesteld werden uit (gedrukte) kaartbladen volgens de wens van de koper/verzamelaar. De belangrijkste centra voor de vervaardiging van deze kaartbladen waren zestiende-eeuws Venetië en Rome. In tegenstelling tot bv. de atlassen van Mercator en Ortelius waren deze Italiaanse atlassen niet gestandaardiseerd : de kaartbladen waren niet alle even groot en de koper stelde zelf zijn atlas samen. Deze atlassen vormen dus niet noodzakelijk een systematisch geheel. Het is niet precies bekend hoeveel I.A.T.O.-atlassen er wereldwijd bewaard zijn, daar er nog steeds geen eenduidige en exhaustieve lijst bestaat. Schattingen variëren van 40 tot 58 exemplaren; atlassen in privécollecties zijn evenwel gevoelig voor transformatie (er worden kaarten toegevoegd of verwijderd). Het hier besproken exemplaar bevat : 93 niet ingekleurde kaarten, waarvan 6 stadsgezichten en 10 historische scènes (bv. opstellingen bij veldslagen). Het werd in 1862 aan de huidige eigenaar geschonken door D'Haenens-De Wolf. De geschiedenis van de atlas voor de schenkingsdatum is niet bekend. De atlas werd in 1994, ter gelegenheid van de 400ste verjaardag van Mercators overlijden, helemaal gerestaureerd. Het document werd niet meer ingebonden en wordt nu bewaard als een set losse bladen. De atlas is in uitstekende conditie en bevat kaarten gedrukt tussen 1532 en 1567, met een overwicht van kaarten gedrukt tussen 1564 en 1566. Wellicht kwam de atlas in of kort na 1567 tot stand; het valt niet meteen uit te maken of dit in Rome, dan wel in Venetië gebeurde. Het is de enige I.A.T.O.-atlas bewaard in België;
	c)	eigendomssituatie :	privébezit.

Tegen dit besluit kan door elke belanghebbende met een aangetekende brief een vordering tot schorsing en/of beroep tot nietigverklaring worden ingediend bij de Raad van State binnen de 60 dagen na kennisgeving van deze beslissing.